

Erfgoedvereniging Heemschut, Commissie Amsterdam.
t.a.v. Norman Vervat
Vondellaan 6
1217 RX Hilversum
vervat2000@yahoo.com

Aan het Dagelijks Bestuur van
Stadsdeel West
Postbus 57239
1040 BC Amsterdam

Betreft: verzoek tot bescherming van Overtoom 411-421 en Donker Curtiusstraat 21-23 tot gemeentelijk monument

Hilversum, 8 december 2014

Geachte leden van het Dagelijks Bestuur,

Bij deze verzoekt de Bond Heemschut u om de panden Overtoom 411-421 en Donker Curtiusstraat 21-23 te Amsterdam aan te wijzen tot gemeentelijk monument. Wij verzoeken u de vereiste procedures conform de verordening op te starten.

Overtoom 411-421 is een rijtje van 6 huizen, gebouwd in 1727. Donker Curtiusstraat 21-23 is gebouwd in 1941 naar ontwerp van het Amsterdamse architectenbureau van Lau Peters. Beide objecten zijn door ons kort beschreven:

Overtoom 411-421:

De Overtoom heette aanvankelijk Overtoomsche Vaart en bestond uit een waterweg met aan beide zijden kades. Deze vaart werd in de veertiende eeuw gegraven als verbinding tussen de stad en de Schinkel. Langs de Overtoomsche Vaart ontwikkelde zich als vanaf de late middeleeuwen een kleine voorstad van Amsterdam. In de zeventiende en achttiende eeuw ontwikkelde het gebied zich snel. Net buiten de Leidsepoort ontstond een sterk geïndustrialiseerd gebied. In het gebied vestigden zich diverse vervuillende industrieën die binnen de stadsmuren minder op hun plek waren. Daarnaast werden er kleine buitenplaatsen gebouwd en kwam er vertier naar het gebied. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw verandert het gebied. De Overtoom komt binnen de gemeente Amsterdam te liggen en wordt gedempt. De veelal kleinschalige bebouwing zou langzaamaan verdwijnen. Een uitzondering hierop vormen de voor een pottenbakkerij gebouwde diepe huizen Overtoom 411-421 uit 1727. Deze eenvoudige in schoonmetselwerk opgetrokken tuitgevels hebben een voor de periode kenmerkende architectuur. Sobere tuitgevels als deze werden vaker toegepast bij industriële gebouwen, pakhuizen e.d.

Overtoom 411-421 werd gebouwd als pottenbakkerij op het terrein van de buitenplaats Saxenburg. Tot in de 19e eeuw hoorde de buitenplaats bij de pottenbakkerij.

In de twee middelste gevels zijn kleine gevelsteentjes aangebracht die niet alleen het bouwjaar weergeven, maar ook suikerbroden laten zien. Dit is een verwijzing naar het feit dat de pottenbakkers langs de Overtoomsche Vaart vooral producten leverden voor de belangrijke Amsterdamse suikerindustrie.

In 1880 wordt de pottenbakkerij geliquideerd. In de negentiende en twintigste eeuw zijn de panden vervolgens diverse malen verbouwd. Bij een aantal panden is de oorspronkelijke begane grond vervangen door een winkelruimte met bijbehorende pui. In hoofdlijnen is de oorspronkelijke opzet en architectuur van het blokje echter nog goed herkenbaar.

Hoewel de panden mede vanwege hun ouderdom een opvallend onderdeel van de Overtoom vormen zijn ze tot op heden niet beoordeeld als monumentwaardig. Het vermoeden bestaat dat bij de oude inventarisatie van monumenten van voor 1800 de prestedelijke bebouwing buiten de Singelgracht eenvoudigweg over het hoofd is gezien of bewust buiten beschouwing is gelaten. In de Voorloopige Lijst van 1926 zijn alleen woonhuizen binnen het Singelgrachtgebied meegenomen. Bij de recente inventarisaties, o.a. het MIP en GMP, werd alleen naar jongere bouwkunst van na 1850 gekeken, reden waarom de oudere bebouwing waarschijnlijk tussen wal en schip is gevallen.

De panden Overtoom 411-421 zijn monumentwaardig om de volgende redenen:

- Als uitstekend en inmiddels zeldzaam voorbeeld van pre-stedelijke bebouwing binnen de negentiende-eeuwse ring
- Als goed voorbeeld van achttiende-eeuwse (industriële) bebouwing en vanwege de relatie tot de voor Amsterdam lang belangrijke suikerindustrie
- Vanwege het relatief gaaf bewaarde karakter van de architectuur

Donker Curtiusstraat 21-23:

Jacob Martens, eigenaar van de Wodan Verf en Lakfabriek, geeft in maart 1941 de opdracht tot de bouw van een nieuwe fabriek aan de Donker Curtiusstraat (huidige adres 21-23). In oude publicaties wordt het adres 9-11 genoemd, waarschijnlijk is de straat later hernummerd.

Het nieuwe gebouw wordt opgetrokken in een op de Nieuwe Zakelijkheid geïnspireerde architectuur. Bijzonder aan de bouw van de fabriek is het gebruik van betonvleugelpalen. Dit zijn betonnen heipalen met aan de voet twee driehoekvormige aanhangels die het mogelijk maken om kortere heipalen te gebruiken. De tot dan toe gebruikelijke houten heipalen hadden alleen steun op de diepere twee zandlaag. De nieuwe betonpalen konden ook op de hogere eerste zandlaag rusten. De bouw van de fabriek trok dan ook veel belangstelling van ingenieurs en aannemers. Dit blijkt ook uit het aantal artikelen dat in de pers verscheen naar aanleiding van de eerste paal in mei 1941.

De fabriek werd op een ruime kavel gebouwd, zodat er naast het hoofdgebouw ook ruimte was voor opslag en een recreatieterrein waar de werknemers op gymnastiektoestellen konden oefenen. Dat aan het welzijn van de werknemers werd gedacht blijkt ook uit het feit dat door het hele gebouw radio was geïnstalleerd.

Het voorste deel van de fabriek was bestemd voor kantoorruimte van administratief personeel en de directie. Daarachter zat het laboratorium. Het achterste deel was de eigenlijke fabriek, waar de verven en lakken werd geproduceerd. Onder de grond werd een grote tankruimte met een inhoud van 75.000 liter aangelegd. Hier werden de vloeistoffen opgeslagen die nodig waren voor de productie van verf en lak, zoals lijnolie, terpentijn, terpentijn en verschillende olieën.

De fabriek is ontworpen door architect Lau Peters (1900-1969). Peters heeft voor Publieke Werken gewerkt. Een aantal kerken en scholen in Amsterdam zijn van zijn hand, waaronder het Sint Nicolaascomplex in Amsterdam-Zuid (samen met zijn zoon).

Het kantoorgedeelte van de fabriek heeft met zijn lichte bakstenen gevel een traditioneel uiterlijk, terwijl het achterste gedeelte zich voegt naar de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid. Herkenbaar is het typerende patroon van een betonnen skelet dat gevuld is met baksteen en vensters. Deze kruising van strakke, industriële Nieuwe Zakelijkheid aan de achterkant en de in rationalistische stijl opgetrokken bakstenen gevel aan de voorkant is opvallend.

De Wodan Verffabriek fuseerde in 1966 waarna de fabriek en hele inboedel zijn geveild. Het oude kantoorgedeelte doet nu dienst als woonruimte. In het voormalige laboratorium en de productieruimte zitten nu andersoortige bedrijven.

De voormalige Wodan Verffabriek is een van de laatste overblijfselen van het industriële verleden van de zone langs de Kostverlorenvaart. In de 17de en 18de eeuw stonden langs de vaart tientallen houtzagerijen en verfmolens. Na de intrede van de industriële revolutie verdween het indrukwekkende molenlandschap (de iets verderop gelegen molen de Otter is hier nog een zeldzaam restant van) maar het industriële karakter van deze zone bleef, zelfs toen men vanaf het begin van de 20ste eeuw begon met de aanleg van de eerste woningbouwcomplexen. Een dergelijke menging tussen wonen en werken werd toen nog niet als een probleem gezien, ondanks de overlast gevende activiteiten van de talloze fabriekjes en werfjes die zich langs de Kostverlorenvaart hadden gevestigd.

Donker Curtiusstraat 21-23 is monumentwaardig om de volgende redenen:

- de architectonische kwaliteiten, als voorbeeld van een bijzondere kruising tussen industriële bouw van de Nieuwe Zakelijkheid en de bakstenen gevel in rationalistische stijl. Tevens als belangrijk werk van de voor Amsterdam interessante architect Lau Peters
- als een zichtbaar restant van het industriële verleden van de zone langs de Kostverlorenvaart
- vanwege het relatief gaaf bewaarde karakter van het gebouw

Indien er behoefte is aan een toelichting op deze brief dan vernemen wij dit graag.

Namens het bestuur van de Erfgoedvereniging Heemschut, Commissie Amsterdam,
L. Eelman (voorzitter), J. Kamerling (secretaris),

J. Dullaart en N.W.A. Vervat, commissieleden